

UDK 613.88(485:417:497.5)

Pregledni rad**Nensi Nadarević, univ. bacc. paed.**Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci
nnadarevic@ffri.hr**Lucija Tomac, univ. bacc. paed.**Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci
ltomac@ffri.hr

Komparativna analiza provedbe seksualnog odgoja u Republici Švedskoj, Republici Irskoj i Republici Hrvatskoj

Sažetak

Ovaj se rad bavi komparativnom analizom provedbe seksualnog odgoja u Republici Švedskoj, Republici Irskoj i Republici Hrvatskoj. U Zapadnoj se Europi uvođenje seksualnog odgoja u škole podudaralo s razvojem i primjenom suvremenih metoda kontracepcije te ozakonjivanjem pobačaja u većini zemalja. Kao pionir u promicanju institucionalnog seksualnog odgoja istaknula se Republika Švedska koja je 1955. godine uvela seksualni odgoj kao obvezni predmet u školske kurikulume. Institucionalizacija spolnog odgoja nastavila se u posljednjem desetljeću 20. stoljeća i prvom desetljeću 21. stoljeća. Spolni odgoj počinje uvoditi i Republika Irska, dok se na području Balkana (specifično Republike Hrvatske) spolni odgoj pokušavao uvести od 2012. godine. S obzirom na društvenu i političku pozadinu svake analizirane zemlje, ciljevi i načini prenošenja znanja o spolnosti uvelike se razlikuju. Republika Švedska posjeduje sadržaje integrirane u obvezne predmete, a Republika Irska promiče poseban koncept u sklopu kojega učenici obrađuju teme povezane sa spolnošću. U Republici Hrvatskoj pokušao se realizirati koncept u kojem se dio tema obrađuje unutar obveznih predmeta, dok se većina tema obrađuje kao dodatan sadržaj.

Ključne riječi: seksualni odgoj, zdravstveni odgoj, seksualni odgoj u Europi, kurikulum seksualnog odgoja, hrvatski odgojno-obrazovni sustav.

Uvod

Tijekom različitih povijesnih razdoblja vodile su se diskusije oko načina prenošenja znanja o ljudskoj seksualnosti i spolnosti. Kao prekretnica shvaćanja ljudske spolnosti pojavljuje se institucionalizacija, tj. stručna poduka o spolnosti, poznatija kao spolni odgoj (Mrnjaus 2014). Masters, Johnson i Kolodny (2006) izlažu stav kako se većina ljudi slaže da djecu treba učiti o seksualnosti, no razilaze se u mišljenjima o tome što ih treba učiti, gdje bi to trebala učiti i tko bi ih tome trebao podučavati. Djeca se rađaju kao seksualna bića, a roditelji, bili oni toga svjesni ili ne, neprestano djecu podučavaju seksualnomu odgoju. Seksualni se odgoj može očitovati u načinu na koji „roditelji reagiraju na djetetovu urođenu seksualnost i način na koji dopuštaju da se ona razvija, a to je temelj seksualnog odgoja djece“ (Masters i dr. 2006: 232).

U Zapadnoj se Europi uvođenje spolnog odgoja u škole podudaralo s razvojem i primjenom suvremenih metoda kontracepcije i ozakonjivanjem pobačaja u većini zemalja. Nakon 1970. godine pitanje spolnosti više nije bila „tabu“ tema, već je spolnost postala jedna od središnjih tema javne rasprave (BZgA 2010). Kao pionir u promicanju institucionalnog spolnog odgoja istaknula se Republika Švedska koja je 1955. godine uvela spolni odgoj kao obvezni predmet u školske kurikulume. Tijekom sedamdesetih i osamdesetih godina 20. stoljeća primjer Republike Švedske popratile su i Njemačka, Austrija, Nizozemska i Švicarska. Institucionalizacija spolnog odgoja nastavila se u posljednjem desetljeću 20. stoljeća i prvom desetljeću 21. stoljeća u Francuskoj, zemljama Velike Britanije, Portugalu, Španjolskoj i Irskoj.

Na području Balkana ideja uvođenja seksualnog odgoja u škole počela je još 2010. godine u Bosni i Hercegovini, 2012. u Albaniji te u razdoblju od 2012. do 2015. godine na području Autonomne Pokrajine Vojvodine u Srbiji (Ketting i Ivanova 2018). U Republici Hrvatskoj se od 2012. godine pokušava razraditi uvođenje seksualnog odgoja u kurikulume (Cvijanović Javorina 2015). Ipak, zbog nemira i rasprava koje je izazvao pokušaj uvođenja modula seksualne edukacije, to je stavljeno u mirovanje.

Cilj ovog rada jest provesti komparativnu analizu provedbe modula seksualnog odgoja u Republici Švedskoj, Republici Irskoj i Republici Hrvatskoj. U radu će se problematizirati načini provedbe modula seksualnog odgoja u osnovnim i srednjim školama te sličnosti i razlike u kurikulumima prethodno navedenih zemalja.

Osnovno o seksualnom odgoju

Seksualni odgoj teži razvoju i osnaživanju djece i mladih ljudi kako bi donosili svjesne, zadovoljavajuće, zdrave i odgovorne odluke u vezi veza, seksualnosti, emocionalnog i fizičkog zdravlja. Ovaj vid edukacije ne potiče djecu i mlade na ulaženje u seksualne odnose (BZgA 2016).

Prema *Standardima seksualnog odgoja u Europi*, holistički seksualni odgoj definiran je kao učenje o kognitivnom, socijalnom, interaktivnom i fizičkom aspektu seksualnosti koje počinje rano u djetinjstvu i proteže se do adolescencije i odrasle dobi (BZgA 2010). Ovaj vid edukacije osnažuje djecu i mlade informacijama, vještinama i pozitivnim vrijednostima kako bi razumjeli i uživali u svojoj seksualnosti, imali sretne veze i preuzimali odgovornost za tuđe i vlastito seksualno zdravlje.

Terminologija koja se odnosi na seksualni odgoj varira u različitim izvorima literature. Iako slična, terminologija koja spominje spolni odgoj, seksualni odgoj, seksualnu edukaciju i spolnu edukaciju nije stopostotno jednaka; dok spolni odgoj obuhvaća širu sliku poimanja sebe kao individue koja uključuje dimenziju seksualnosti, seksualni odgoj fokusiran je na seksualni aspekt pojedinca s naglaskom na spolne odnose (BZgA 2010). Za potrebe ovoga rada spomenuta terminologija koristit će se kao sinonimi, no važno je naglasiti kako oni to u pravom smislu nisu.

Istraživanja u nekoliko Europskih država (BZgA 2016) pokazala su kako prezentiranje osnova ili dugoročna izloženost seksualnoj edukaciji rezultira smanjenjem tinejdžerskih trudnoća i smanjenjem mogućnosti prenošenja spolnih bolesti. Isto tako, važnost ove teme može se uočiti u utjecaju na stavove i vrijednosti te može dugoročno osnažiti intimne veze putem doprinosa prevenciji nasilja njegovanjem uzajamnog poštovanja i suglasnog partnerstva.

Provedba seksualnog odgoja u analiziranim državama

Obrazovanje temeljeno na rodnoj ravnopravnosti u Republici Švedskoj rezultiralo je uspostavljanjem dvije vrste kurikuluma: kurikulumom za obaveznu školu i kurikulumom za višu sekundarnu školu. Koncept pod imenom *Edukacija o seksualnosti i vezama* sastoji se od tema povezanih sa seksualnošću, vezama, rodnom, rodnom ravnopravnošću i normama te je uključen u razna područja i

izvedbene planove obaveznog i sekundarnog školstva od 2011. godine (Ketting i Ivanova 2018). Ovakav način implementiranja pruža mogućnost provedbe seksualne edukacije svakom učitelju, ali i volonterskim organizacijama (Parker, Wellings i Lazarus 2009). Slična situacija može se pronaći i u Republici Irskoj koja od 1998. godine propisuje kako su škole „obavezne promicati socijalni i osobni razvoj učenika te im osigurati zdravstveni odgoj“ (Ketting i Ivanova 2018: 105). U Republici Irskoj se seksualni odgoj provodi kao jedan od 10 modula *Socijalnog, osobnog i zdravstvenog odgoja* (SPHE) u post-osnovnim školama u junior ciklusu te kao zaseban program *Veze i seksualna edukacija* (RSE) u senior ciklusu. Kao i u Republici Švedskoj, irski seksualni odgoj može provoditi bilo koji nastavnik i/ili volonterska organizacija (Parker i dr. 2009). Godine 2012. Republika Hrvatska prvi je puta u svoje kurikulume osnovnih i srednjih škola uvela seksualni odgoj u obliku četvrtog modula *zdravstvenog odgoja* pod nazivom *Spolna/rodna ravnopravnost i odgovorno spolno ponašanje* koji se nije trebao provoditi kao zaseban predmet, već ga se pokušalo uklopiti u nastavne sadržaje biologije, tjelesne kulture, sate razredne zajednice i različite druge školske aktivnosti i projekte (Cvijanović Javorina 2015). Za razliku od Republike Irske, Republika Švedska pruža dodatne edukacije nastavnicima provoditeljima seksualnog odgoja koja je obavezna za nastavnike koji podučavaju učenike četvrtog, petog i šestog razreda (Ketting i Ivanova 2018). Republika Hrvatska također je tražila dodatno osposobljavanje nastavnika koji bi provodili četvrti modul *zdravstvenog odgoja* u osnovnim i srednjim školama.

Razlika u opsežnosti i ciljevima seksualnog odgoja može se uočiti u korištenoj terminologiji kada se o njemu govori. U Republici Švedskoj i Republici Irskoj se koristi termin „Seksualna edukacija s osvrtom na veze (SRE)“ (Parker i dr. 2009), a u Republici Hrvatskoj se govori o „Spolnoj/rodnoj ravnopravnosti“ (AZOO 2013). Dok Republika Švedska i Republika Hrvatska imaju razrađene minimalne standarde provođenja seksualnog odgoja (Parker i dr. 2009), u Republici Irskoj to nije slučaj.

Nadalje, Republika Švedska i Republika Irska seksualni odgoj kontinuirano provode od razrade prvih kurikuluma. U Republici Hrvatskoj, s druge strane, nailazimo na situaciju u kojoj je uvođenje *zdravstvenog odgoja* izazvalo val nezadovoljstva koji je naposljetku rezultirao uključivanjem Ustavnog suda Republike Hrvatske (Cvijanović Javorina 2015). Naime, tri fizičke osobe, Hrvatska stranka prava i dvije udruge (udruga *Glas roditelja za djecu* (GROZD) i udruga za promicanje etike, morala, obiteljskih vrijednosti i ljudskih prava - *Reforma*) podnijele su odvojene prijedloge za ispitivanje ustavnosti programa *zdravstvenog odgoja*.

Zbog niza negativnih reakcija i okupljanja istomišljenika navedenih subjekata, *zdravstveni odgoj* u sklopu obveznog provođenja odlukom Ustavnog suda ukinut je 2013. godine čime je prepušten autonomiji nastavnika, stručnih suradnika i razrednika.

Evaluacija i nadziranje provedbe seksualnog odgoja u sklopu SPHE i RSE u Republici Švedskoj se redovito provodi. Izvještaj o implementaciji iz 2007. pokazao je kako RSE nije bio dovoljno razrađen, što je rezultiralo upošljavanjem vanjskih facilitatora (BZgA 2016). S druge strane, SPHE je prema izvještaju iz 2013. godine većinom ocijenjen pozitivno, dok su se promjene u RSE sukladno prijašnjim nezadovoljavajućim rezultatima pokazale pozitivnima u vidu implementacije u 63% škola. Nasuprot Republici Švedskoj u kojoj je evaluacija i nadziranje poprilično razrađena, u Republici Irskoj to nije slučaj. Republika Irska nema razrađen sustav praćenja, no evaluacija provedena 1999. godine na uzorku od 80 škola pokazala je kako seksualna edukacija varira ovisno o školi i nastavniku koji ju provodi (Ketting i Ivanova 2018). U to vrijeme je samo nekoliko škola imalo specifično razrađene ciljeve uvrštene u radni plan. Navedeni su rezultati istraživanja utjecali na odluku o reviziji provedbe seksualnog odgoja. Sljedeća evaluacija nakon one iz 1999. provedena je tek 2017. godine, no njezini rezultati još nisu javno dostupni.

Kurikulum seksualnog odgoja

Predmet kurikuluma u kojemu se obrađuje spolni odgoj, baš kao ni obrazovna pozadina učitelja odgovornog za spolni odgoj u Europi, nisu jednaki (BZgA 2010). U nekim je slučajevima spolni odgoj zaseban predmet, no češće je uklopljen u druge predmete. Kako bismo uvidjeli razlike u provođenju seksualnog odgoja, u ovom će se poglavlju analizirati švedski, irski i hrvatski kurikulumi.

Švedski su kurikulumi podijeljeni u 5 kategorija: predškolski kurikulum, kurikulum obaveznog školstva, predškolska nastava i rekreativni centar te kurikulum obveznog školstva za učenike s teškoćama u učenju. Prema predškolskom kurikulumu „potrebno je unaprjeđivati razumijevanje kako svaka osoba ima jednaku mogućnost stvaranja socijalne pozadine bez obzira na spol, etničku pripadnost, religiju ili druga vjerovanja, seksualnu orijentaciju ili način funkcioniranja“ (Skolverket 2014: 8). Osim toga, dječaci i djevojčice trebaju imati iste mogućnosti u razvoju i istraživanju vlastitih mogućnosti i interesa bez ograničenja na osnovu stereotipnih rodnih uloga. Prema kurikulumu obaveznog škol-

stva, predškolske nastave i rekreativnih centara te kurikulumu obveznog školstva za učenike s teškoćama u učenju, nastavnik je dužan osigurati da svi učenici imaju seksualni odgoj integriran kroz ostale školske predmete (Skolveret 2014). Važno je naglasiti kako Republika Švedska nema posebno izrađen kurikulum seksualnog odgoja, već je on implementiran u sadržaje u predmete razredne i predmetne nastave. Također, kako se seksualni odgoj provodi kroz cijelu edukaciju počevši od predškolskog razdoblja do više srednje škole, nemoguće je specifično reći koliko mu je sati sveukupno posvećeno (Ketting i Ivanova 2018).

Republika Švedska razlikuje tri aspekta seksualnog odgoja koji uključuju: *integraciju teme u predmete, povezivanje s temom i individualne lekcije ili tematske dane*. *Integracija teme seksualnog odgoja u predmete* obuhvaća informiranje učenika kroz multidisciplinarni pristup kako bi šire sagledali važnost teme i utjecaje na različite aspekte života (Skolverket 2014). Za ovu su svrhu propisane zadaće od svakoga predmeta kako bi oni individualno doprinijeli provođenju seksualnog odgoja (tablica 1). *Povezivanje s temom* nastavnike potiče na otvaranje diskusija o moralnosti i egzistencijalnim problemima povezanih s rodom, seksualnošću ili vezama u svakodnevnim situacijama. Najveći su problem ovog aspekta potencijalna (lažna) saznanja o rizičnim ponašanjima učenika koje je škola obavezna istražiti. Kao zadnji aspekt javljaju se *individualne lekcije ili tematski dani* koji su u potpunosti posvećeni raspravama i razgovorima o temama povezanim sa seksualnom edukacijom. Mogu se organizirati kao dani reproduktivnog zdravlja, ljudskih prava ili rodne jednakosti kako bi se učenike oslobodilo predrasuda (Skolverket 2014). Važno je naglasiti kako neke škole posvećuju više vremena provođenju seksualnog odgoja od drugih; većina se škola fokusira na obradu tema kroz peti i šesti razred kada učenici imaju između 11 i 13 godina te kroz osmi i deveti razred kada učenici imaju između 14 i 16 godina (Ketting i Ivanova 2018).

Tablica 1. Prikaz propisanih tema implementiranih unutar obaveznih školskih predmeta u provođenju seksualnog odgoja u Republici Švedskoj (Skolverket 2014).

Razdoblje (razred)	Predmetno područje BIOLOGIJA Propisane teme	Predmetno područje POVIJEST Propisane teme	Predmetno područje RELIGIJA Propisane teme	Predmetno područje GEOGRAFIJA Propisane teme
4-6	Ljudski pubertet	Predmet ne obuhvaća propisane teme u ovom razdoblju	Dnevna moralna pitanja u shvaćanju identiteta	Predmet ne obuhvaća propisane teme u ovom razdoblju
	Seksualnost i reprodukcija		Uloge dječaka i djevojčica	
	Jednakost rodova		Rodna jednakost	
	Veze		Seksualnost i seksualna orijentacija	
	Ljubav i odgovornost		Povreda ljudskih prava	
7-9	Ljudska seksualnost i reprodukcija	Demokratičnost u Švedskoj	Konflikti i mogućnosti u sekularnim i pluralističkim društvima	Predmet ne obuhvaća propisane teme u ovom razdoblju
	Shvaćanje identiteta	Formacija političkih partija	Problemi u shvaćanju slobode religioznog izražavanja	
	Rodna jednakost	Novi socijalni pokreti (Ženski pokret)	Seksualnost	
	Veze, ljubav i odgovornost	Problem jednakosti prava glasa muškaraca i žena	Pogledi na rodnu jednakost	
	Metode prevencije seksualnih bolesti i neželjene trudnoće na individualnoj i globalnoj razini	Država i promjena u pogledu na rod, jednakost i seksualnost		

Viša sekundarna škola	Povezanost životnih uvjeta, zdravlja i bolesti	Povijesni materijali koji se reflektiraju na ulogu ljudi u političkim konfliktima	Religija u odnosu na rod, socio-ekonomsku pozadinu, etničku pripadnost i seksualnost	Populacijski rast
	Medicinska etika	Kulturalne promjene i pokušaji žena i muškaraca za promjene ondašnjeg položaja		Demografska distribucija i promjena položaja
	Što se događa s tijelom tijekom menstruacije, seksa i trudnoće			Urbanizacija i rast
	Metode prevencije seksualnih bolesti i neželjene trudnoće na individualnoj i globalnoj razini	Različite perspektive temeljene na socijalnoj pozadini, etničkoj pripadnosti, generacijama, rodu i seksualnosti	Individualni i grupni identiteti i kako su oblikovani prema religiji i pogledu na svijet	Važnost migracija, edukacija Reproduktivno zdravlje i planiranje obitelji gledano iz perspektive roda, seksualnosti, etničke pripadnosti i socio-ekonomskih uvjeta

Za razliku od Republike Švedske, Republika Irska posjeduje posebno razrađen kurikulum SPHE, no nije razvila poseban kurikulum modula RSE (Ketting i Ivanova 2018). SPHE kurikulum promiče „intrapersonalni razvoj putem pomažanja djece da prepoznaju, razumiju i prihvate sebe kao jedinstvene individue koje se moraju osjećati vrijedno i voljeno“ (Government of Ireland 1999). Koncept SPHE-a naglašava kako on ne počinje i ne završava u školi, već je odgoj zadaća škole, obitelji i društva u cijelosti. Također, naglašena je važnost suradnje i odgovornosti roditelja, nastavnika, djece, zdravstvenih stručnjaka i relevantnih članova zajednice. Važno je naglasiti kako iako se traži suradnja roditelja s ostalim institucijama i školom, oni nisu direktno uključeni u seksualni odgoj (Ketting i Ivanova 2018). Sličnost Republike Irske i Republike Švedske nalazimo u načinu provođenja ovog modula. Kurikulum SPHE-a predlaže kombinaciju tri

načina provođenja: pozitivna školska klima i atmosfera, odvojen SPHE te integracija s drugim predmetima. Pozitivna školska klima i atmosfera obuhvaćaju stvaranje sigurne i ugodne atmosfere koja daje osjećaj pripadnosti, potiče samopouzdanje i osjećaj vrijednosti te promiče poštovanje u vezama bilo koje vrste. Odvojeni SPHE odnosi se na podučavanje o nekim elementima SPHE-a propisanih kurikulumom u posebno određenim razdobljima nastave, dok se integracija s drugim predmetima ostvaruje ovisno o kontekstu koji predmet obuhvaća (Government of Ireland 1999). U slučaju Republike Irske, vrlo je teško razdvojiti svih 10 modula kako bi se moglo analizirati samo RSE jer su moduli napravljeni kako bi se u svakom trenutku preklapali i integrirali u svakodnevnicu. Upravo je zato sadržaj podijeljen u 3 kategorije: *Ja*, *Ja i drugi* i *Ja i širi svijet*. Također, raspored tema koje će se obrađivati podijeljene su u dječju nastavu, kombinirani prvi i drugi razred, kombinirani treći i četvrti razred te kombinirani peti i šesti razred. Teme koje se obrađuju kroz svako razdoblje (tablica 2) su jednake, no informacije su prilagođene dobi učenika.

Tablica 2. Kategorije i teme unutar provedbe SPHE-a (Government of Ireland 1999).

Razdoblje (razred)	Kategorija sadržaja	Teme i podteme	
Dječja nastava 1. i 2. razred 3. i 4. razred 5. i 6. razred	Ja	Osobni identitet	Samosvijest
			Razvoj samopouzdanja
			Donošenje odluka
		Briga o vlastitom tijelu	Znanje o svom tijelu
			Hrana i nutricionizam
		Rast i promjene	Kako rastem mijenjam se
			Novi život
			Osjećaji i emocije
		Sigurnost i zaštita	Osobna sigurnost
	Sigurnosni problemi		
	Ja i drugi	Ja i moja obitelj	
		Moji prijatelji i ostali ljudi	
Povezivanje s drugima			

	Ja i širi svijet	Razvoj građanstva	Moje školsko okruženje
			Živjeti u lokalnoj zajednici
			Briga o okolišu
			Medijska edukacija

*Prazna polja odnose se na nepostojanje detaljnije razrade podtema iz sekcije *Ja i drugi*

Kao i Republika Irska, Republika Hrvatska posjeduje posebno razrađen kurikulum *zdravstvenog odgoja* u čiji četvrti modul spada seksualni odgoj. Generalni cilj *zdravstvenog odgoja* jest „uspješan razvoj djece i mladih da bi stasali u zdrave, zadovoljne, uspješne, samosvjesne i odgovorne osobe“ (AZOO 2012: 3). Program se temelji na „holističkom poimanju zdravlja, koje obuhvaća očuvanje zdravlja i kvalitete života, humane odnose među spolovima i ljudsku spolnost, prevenciju ovisnosti, kulturu društvene komunikacije i prevenciju nasilničkog ponašanja“ (AZOO 2012: 3). Program se sastoji od četiri modula koji uključuju modul *Živjeti zdravo, Prevencija nasilničkog ponašanja, Prevencija ovisnosti te Spolna/rodna ravnopravnost i spolno odgovorno ponašanje. Spolna/rodna ravnopravnost i odgovorno spolno ponašanje* jest modul kojim se „učenicima žele dati znanstveno utemeljene informacije, ali i uvidi u različita promišljanja te raznorodne vrijednosne perspektive“ (AZOO 2012: 4). Primarni cilj ovoga modula jest „omogućiti učenicima usvajanje vještina potrebnih za donošenje odgovornih odluka važnih za očuvanje njihova fizičkog i mentalnog zdravlja te im pomoći da kroz razumijevanje različitosti i kritičko promišljanje izgrade pozitivan odnos prema sebi i drugima (AZOO 2012: 4). Kurikulum hrvatskoga *zdravstvenog odgoja* možemo opisati kao kombinaciju kurikuluma koji postoje u Republici Irskoj i Republici Švedskoj. Hrvatskim je kurikulumom *zdravstvenoga odgoja* određena integracija sadržaja u obvezne predmete, ali i obrada dodatnih sadržaja u vremenu sata razrednika. Za dodatnu obradu sadržaja u vrijeme sata razrednika određen je broj sati koje je potrebno provesti u sklopu sata razrednika u osnovnoj i srednjoj školi (tablica 3).

Tablica 3. Prikaz planiranih sati posvećenih zdravstvenom odgoju u sklopu sata razrednika u OŠ i SŠ (AZOO 2012).

MODUL		ŽIVJETI ZDRAVO	PREVENCIJA NASILNIČKOG PONAŠANJA	PREVENCIJA OVISNOSTI	SPOLNA/RODNA RAVNOPRAVNO ST I SPOLNO ODGOVORNO PONAŠANJE	Ukupan broj sati
OSNOVNA ŠKOLA Razredna nastava	1. razred	6	2	2	0	10
	2. razred	6	3	2	0	11
	3. razred	6	2	1	2	11
	4. razred	5	2	3	2	12
OSNOVNA ŠKOLA Predmetna nastava	5. razred	4	4	2	2	12
	6. razred	3	2	3	4	12
	7. razred	5	2	2	3	12
	8. razred	4	2	2	4	12
SREDNJA ŠKOLA	1. razred	4	2	2	4	12
	2. razred	4	2	2	4	12
	3. razred	3	2	2	5	12
	4. razred	2	2	0	0	4

Iz tablice 3. vidljivo je kako se seksualni odgoj institucionalno počinje provoditi od 3. razreda osnovne škole pa sve do 3. razreda srednje škole. Intenzivnije se provodi u šestom i osmom razredu osnovne škole (4 sata), a sveobuhvatnije u 3. razredu srednje škole (5 sati). Potrebno je naglasiti kako u 4. razredu srednje škole nije posvećen niti jedan sat provođenju četvrtog modula. Navedena analiza pokazuje sličnost hrvatskog i švedskog sustava glede kriterija dobi u kojoj se učenicima počinje prezentirati sadržaj iz tematike seksualnosti. Za razliku od Republike Hrvatske i Republike Švedske, Republika Irska sadržaje znanja o tijelu uvodi već od prvog razreda osnovne škole.

Nadalje, za svaki od modula hrvatskog *zdravstvenog odgoja* propisani su ishodi i sadržaji koji se obrađuju integrirano i/ili dodatno u sklopu sata razrednika. Sadržaji koji se obrađuju u sklopu modula spolne/rodne ravnopravnosti i spolno odgovornog ponašanja prikazani su u sljedećoj tablici (tablica 4).

Tablica 4. Prikaz sadržaja koji se obrađuju u sklopu modula spolne/rodne ravnopravnosti i spolno odgovornog ponašanja (AZOO 2012).

RAZRED	SADRŽAJ	STATUS*	BROJ SATI
3. razred OŠ	Odgovornost i poštovanje prema vlastitom tijelu	D	2
4. razred OŠ	Razlike rodnih uloga u društvu/obitelji	D	1
	Rodna očekivanja među vršnjacima u školi	D	1
5. razred OŠ	Uloga i pritisak medija u pubertetu	D	1
	Vlastito tijelo u promjenama	D	1
	Pubertet- promjene i teškoće u sazrijevanju	I	
6. razred OŠ	Emocije u vršnjačkim odnosima	D	2
	Uloga medija u vršnjačkim odnosima	D	2
7. razred OŠ	Komunikacija o spolnosti	D	1
	Vršnjački pritisak, samopoštovanje i rizična ponašanja	D	1
	Prihvatanje različitosti u seksualnosti	D	1
8. razred OŠ	Važnost samopoštovanja, asertivnosti i osobnog integriteta za odgovorno odlučivanje	D	1
	Odgovorno spolno ponašanje	D	2
	Rizici (pre) ranih seksualnih odnosa	D	1
	Roditelji i potomci	I	
	Srodnost i raznolikost	I	
	Nespolno i spolno razmnožavanje	I	
	Biološko nasljeđivanje – Nasljeđivanje spola	I	
	Građa i uloge spolnih organa	I	
	Menstruacijski ciklus	I	
	Začecje i razvitak djeteta prije rođenja	I	
	Blizanačka trudnoća	I	
	Od rođenja do smrti	I	
	Životna razdoblja čovjeka	I	
Odgovorno spolno ponašanje	I		

1. razred SŠ	Razvijanje vještina potrebnih za odgovorno seksualno ponašanje I.	D	2
	Emocije i komunikacija u vezi	D	1
	Medijski prikaz seksualnosti	D	1
2. razred SŠ	Razvijanje vještina potrebnih za odgovorno seksualno ponašanje II.	D	2
	Spolno/rodno nasilje i nasilje u vezama	D	2
3. razred SŠ	Seksualna prava i stereotipi	D	1
	Seksualno zdravlje i najčešći seksualni problemi mladih	D	1
	Brak, roditeljstvo i obitelj	D	1
	Stigmatizacija i diskriminacija seksualnih manjina	D	1
	Stavovi i predrasude	I	

* I- sadržaj je integriran u obvezne predmete, D-sadržaj se obrađuje dodatno na satu razrednika

* Prazna polja odnose se na nepostojanje propisanog broja sati jer je sadržaj integriran u već postojeće predmete

S obzirom na količinu sadržaja koji se obrađuje, značajno je najveći naglasak na njega stavljen u 8. razredu osnovne škole, dok je najmanji naglasak stavljen u 2. razredu srednje škole.

Kurikulum objavljen 2012. godine u Republici Hrvatskoj još uvijek služi kao okvir provedbe seksualnog odgoja čije teme nisu postale obavezne, već je odluka o provođenju edukacije prepuštena nastavnicima i stručnim suradnicima. Ovaj okvir, kao i nastavni plan i program te priručnici nastali kao materijali za provođenje *zdravstvenog odgoja*, još uvijek služi nastavnicima kao referentni okvir ako odluče provoditi ovu vrstu edukacije.

Zaključak

Cilj rada bio je provesti komparativnu analizu provedbe modula seksualnog odgoja u Republici Švedskoj, Republici Irskoj i Republici Hrvatskoj. S obzirom na način provedbe seksualnoga odgoja u Republici Švedskoj, nailazimo na koncept pod nazivom *Edukacija o seksualnosti i vezama*. Republika Hrvatska

ima nešto općenitiji program u kojemu ne postoji posebna edukacija namijenjena isključivo temama seksualnosti, već se tema seksualnosti provodi u sklopu *zdravstvenog odgoja*, kao *Spolna i rodna ravnopravnost i odgovorno spolno ponašanje*. Za razliku od ove dvije države, Republika Irska kombinira zasebnu seksualnu edukaciju *Veze i seksualna edukacija* u senior ciklusu i seksualnu edukaciju kao modul u *Socijalnom, osobnom i zdravstvenom odgoju* (SPHE). Glede provođenja seksualnog odgoja, Republika Švedska i Republika Irska teže kontinuumu od objavljivanja prvog kurikulumu, dok je u Hrvatskoj seksualni odgoj službeno ukinut 2013. godine te je kao izborna aktivnost prepušten nastavnicima.

Analizom kurikulumu može se zaključiti kako sve tri analizirane države provode seksualni odgoj putem integracije u postojeće sadržaje i/ili kao zaseban sadržaj. Republika Švedska propisuje tematiku koja se proteže kroz obvezne predmete ovisno o dobi, dok Republika Irska prepušta predmetnim nastavnicima uključivanje opće propisane tematike prema kategorijama *Ja, Ja i drugi te Ja i širi svijet*. Republika Hrvatska, slično kao i Republika Švedska, propisuje tematiku koja se obrađuje u pojedinim razredima kroz integraciju u obvezne predmete, no nužno ne specificira o kojem se predmetu radi. Republika Hrvatska veći naglasak stavlja na tematiku koja se obrađuje kao zasebna cjelina u sklopu sata razrednika. Nadalje, dok je u Republici Hrvatskoj definiran font sati posvećen seksualnom odgoju, u Republici Irskoj i Republici Švedskoj to nije slučaj. Najveća razlika može se uočiti u kontinuitetu provedbe spolnog odgoja koji se u Republici Švedskoj i Republici Irskoj proteže kroz cijelo obvezno obrazovanje, dok se u Republici Hrvatskoj uvodi tek u 3. razredu osnovne škole. Nadalje, za Republiku Hrvatsku jest specifično što u četvrtom razredu srednje škole direktno tome nije posvećen niti jedan sat.

Iz navedenog se zaključuje kako se uspješno provođenje seksualnog odgoja razlikuje od države do države te da je za uspješnu provedbu potrebno mnogo rada, analiza i istraživanja kako bi ishod zadovoljavao postavljene ciljeve kurikulumu.

Bibliografija

1. Agencija za odgoj i obrazovanje [AZOO]. 2012. *Kurikulum zdravstvenog odgoja*. https://www.azoo.hr/images/zdravstveni/Kurikulum_ZO.pdf. (pristupljeno 7. prosinca 2019.).
2. Agencija za odgoj i obrazovanje [AZOO]. 2013. *Nastavni plan i program zdravstvenog odgoja za osnovne i srednje škole*. https://www.azoo.hr/images/zdravstveni/zdravstveni_nastavni_plan_i_program.pdf. (preuzeto 5. prosinca 2019.).
3. Cvijović Javorina, Ivana. 2015. Zdravstveni odgoj u hrvatskom školstvu 2012./2013. i građanski neposluh. *Historijski zbornik* 68/2. 351-364.
4. Federal Centre for Health Education [BZgA]. 2010. *Standardi spolnog odgoja u Europi. Okvir za kreatora političkih odluka, obrazovne i zdravstvene institucije i stručnjake*. WHO Regional Office for Europe and BzGA. Köln.
5. Federal Centre for Health Education [BZgA] 2016. *Sexuality education: Policy brief No.1*. http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0008/379043/Sexuality_education_Policy_brief_No_1.pdf?ua=1. (pristupljeno 8. prosinca 2019.).
6. Government of Ireland. 1999. *Social, Personal and Health Education*. Stationery office. Dublin.
7. Ketting, Evert; Ivanova, Olena. 2018. *Sexuality Education in Europe and Central Asia: State of the Art and Recent Developments*. Federal Centre for Health Education (BzGA) i International Planned Parenthood European Network (IPPF EN). Cologne.
8. Masters, H. William; Johnson E. Virginia; Kolodny, C. Robert. 2006. *Ljudska seksualnost*. Naklada Slap. Jastrebarsko.
9. Mrnjaus, Kornelija. 2014. Vrijednovanje programa spolnog odgoja s pedagoškog stajališta. *Riječki teološki časopis* 22/2. 293-320.
10. Parker, Rachel; Wellings, Kaye; Lazarus, V. Jeffrey. 2009. *Sexuality education in Europe: an overview of current policies*. *Sex Education* 9/3. 227-242.
11. Swedish National Agency for Education (Skolverket). 2014. *Sex Education: Gender equality, sexuality and human relationships in the Swedish Curricula*. <https://www.skolverket.se/download/18.6bfaca41169863e6a65bd27/1553966490106/pdf3580.pdf>. (pristupljeno 22. studenoga 2019.).

Comparative analysis of the implementation of sexual education in Sweden, Ireland, and Croatia

Abstract

This paper deals with a comparative analysis of the implementation of sex education in Sweden, Ireland, and Croatia. In Western Europe, the introduction of sex education in schools coincided with the development and application of modern methods of contraception and the legalization of abortion in most countries. Sweden pioneered the promotion of institutional sex education, introducing sex education as a compulsory subject in school curricula in 1955. Institutionalization of sex education continued in the last decade of the 20th century and in the first decade of the 21st century, sex education began to be introduced in Ireland, while in the Balkans, specifically in the Republic of Croatia, sex education has been attempted since 2012. Given the social and political background of each of the analyzed countries, the goals, and ways of transmitting knowledge about sexuality differ greatly. Sweden has content integrated into compulsory subjects while Ireland promotes a special concept within which students address topics related to sexuality. In the Republic of Croatia, an attempt has been made to realize the concept in which part of the topics are processed through compulsory subjects, while most topics are processed as additional content.

Key words: Sex education, Health education, Sex education in Europe, Sex education curriculum.